

Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Aspekt odlučivanja u zdravstvu

Izdavač:
Institut društvenih nauka

Za izdavača:
Dr Mirjana Rašević

Priredila:
Dr Hajrija Mujović Zornić

Recenzenti:
Prof. dr Olga Cvejić Jančić
Prof. dr Nevena Petrušić

ISBN 978-86-7093-155-8

INSTITUT
DRUŠTVENIH NAUKA
BEOGRAD
INSTITUTE
OF SOCIAL SCIENCES
BELGRADE

**LJUDSKA PRAVA I VREDNOSTI
U BIOMEDICINI**

– ASPEKT ODLUČIVANJA U ZDRAVSTVU –

H. Mujović Zornić,
V. Jeremić,
O. Jović,
V. Klajn Tatić,
M. Marković,
M. Milenković,
S. Radenović,
J. Radišić,
M. Sjeničić,
S. Stojković Zlatanović,
N. Tomić Petrović,
K. Turza

Beograd, 2014

PREDGOVOR

Quod statuendum est semel, deliberandum est diu

("O čemu treba jednom odlučiti,
o tome treba dobro razmisliti")

Ova knjiga daje pogled na različite aspekte odlučivanja u sistemu zdravstvene zaštite, kao i značajne kvalifikative potrebne pravne analize različitih postupaka iz ugla medicinsko-pravnih razmatranja.

Donošenje odluka u zdravstvu čine centralni i važan element tog sistema. Te odluke se najčešće u literaturi označavaju kao *zdravstvene* ili *medicinske* odluke, u zavisnosti od toga da li se njima rešava o uzajamnom odnosu aktera povodom lečenja ili o drugim upravnim stvarima iz zdravstvene sfere. Tako se može izdiferencirati više vrsta odluka, kao što su: odluke koje se tiču pojedinačnog prava, odluke zdravstvene politike, odluke zdravstvene administracije, odluke regulacije zdravstvenog sistema, odluke na mikro nivou, eksterne odluke itd. Odlučivanje karakteriše jednim delom nesigurnost i složenost zdravstvene organizacije, hitnost i obaveza da se deluje, ali i jaka emocionalna komponenta kod odluke i primata pojedinca u procesu odlučivanja. Sa političke strane kod zdravstvenih odluka gleda se na stručnost i transparentnost u radu. Iza svake odluke donešene u kontekstu politike javnog zdravlja, stoji bezbroj svakodnevnih odluka uprave koji su sve zdravstvene odluke i odnose se na različite aktere u zdravstvenom sistemu. Što se tiče finansiranja zdravstva, poziva se na preispitivanje ekonomske analize zdravstvenih odluka i koherentnost prava na zaštitu zdravlja i prava na zdravstveno osiguranje. Vrš se takođe socio-kulturološka istraživanja ponašanja vezano za donošenje odluka, gde se ukazuje na dva bitna faktora: na individualnom nivou to je neznanje pacijenata o pravima koja im pripadaju, a na kolektivnom nivou to je želja pacijenata da se izjasne o važnim problemima vezano za zdravstveni sistem.

Postavlja se pitanje šta je zajedničko raznorodnim odlukama, počev od određenog medicinskog tretmana, zabrana kod štetnosti duvanskog dima i drugih uticaja na zdravlje, odluka o prinutnoj hospitalizaciji ili o odlaganju medicinskog otpada, ili odluka o pregledu mesta biomedicinskog istraživanja, ili o regionalnoj

organizacionoj šemi zdravstvenih institucija? Na prvi pogled, nema puno toga zajedničkog. Ipak, u svim slučajevima odluke se donose na osnovu propisa iz oblasti zdravstvenog sistema koji direktno utiču na ostvarivanje prava pojedinca ili šire populacije vezano za njihov zdravstveni status i mogućnosti koje su konkretno, faktički i pravno, u izgledu. Takve odluke se suštinski svode na pitanja funkcionisanja zdravstvenog sistema u celini, ali i šire, na sve faktore koji doprinose zdravlju.

Savremeno odlučivanje karakteriše i razvoj prava pacijenata na učešće u odlukama o njihovu lečenju, aktivistički pokreti i podizanje svesti korisnika zdravstvenih usluga u kontekstu odluka javnog zdravstva. Ove promene prate i predlozi o ulozi zaštitnika pacijenata u zdravstvenim ustanovama, savetnika prava i komisije za posredovanje u slučaju spora sa lekarima. Uticaj je izvršen i kroz razvoj zakonodavstva o pravima pacijenta. Novi pristup zalaže se za više demokratije: promovisanje primene propisa, organizovanje korisnika na svim nivoima kako bi im se omogućilo da se uključe u vođenje zdravstvene politike, promovisanje javne rasprave i informisanje građana.

Promene postoje i na nivou donošenja pojedinačnih odluka o lečenju ili nekoj drugoj vrsti tretmana. Odlučivanje podrazumeva razmatranje i sam izbor koji je čin odluke. Tome po pravilu može da prethodi jedna vrsta dijaloga između lekara i pacijenta, ali i razmatranje od strane bolničkog osoblja ili na sastancima odbora i komisija koje postoje u zdravstvenom sektoru. U proces odlučivanja nekad mogu da budu pozvani etički odbori i starateljski i drugi organi. Lekar je, po prirodi posla suočen sa odlukom i izborom između različitih opcija. Ipak, načelo dobrovoljnosti u zaštiti zdravlja je važeće i traži se pristanak pacijenta, što je odraz toga da intimna priroda zdravstvenih problema daje pojedincu odlučujuću ulogu u donošenju odluka o sopstvenom tretmanu. Fundamentana premisa je da svako ljudsko biće koje je odraslo i sposobno ima pravo da odredi šta će se dešavati u odnosu na svoje telo.

Oснаživanje pacijenta za odlučivanje predstavlja jednu od središnjih tema medicinske etike i prava. S jedne strane, pristanak informisanog pacijenta (*informed consent*) je pravni proces koji se koristi za promovisanje pacijentove autonomije. Njime se prevazilazi ranije vladajući paternalistički model odlučivanja, kao i odlučivanje od strane profesionalca koji je zastupnik ili agent pacijenta. S druge strane, promovise se široko kao etički pristup odlučivanje koje zajednički dele ili razmenjuju lekar i pacijent (*shared decision-making*). Smatra se da u današnje vreme izazov nije više u stvaranju novih prava, nego u tome kako da se promovise sprovođenje postojećih prava, a u tom pogledu obaveštenost treba da ima ključnu ulogu. Bez obzira koji se model odlučivanja prihvati kao optimalan, svaki od njih polazi od prepoznavanja asimetrije u količini i razumevanju informacija koje postoje između pacijenta i lekara. Pacijent se ne vidi kao klinički problem, već kao ličnost koja nosi svoju osobnost, iskustvo i znanje, što su elementi za razgovor o mogućnostima liečenja, smanjenja rizika i

neželjene štete. Sve to govori da je i standard za ono što je sadržano u pravnom principu pristanka informisanog pacijenta takođe evoluiralo u određenom smislu.

Autorski prilozi sadržani u ovoj knjizi ciljano su i stručno usmereni da analitički i praktično sagledaju, svaki sa stanovišta svoje teme, iznete važne segmente odlučivanja u zdravstvenom sistemu, kao i da pruže naučnički doprinos njihovom daljem unapređenju u pravu Srbije.

Beograd, decembra 2014.

Hajrija Mujović Zornić
urednica izdanja

SADRŽAJ

Predgovor	5
Hajrija Mujović-Zornić <i>Nivoi donošenja odluka i postupanje uprave u zdravstvu</i>	9
Sanja Stojković-Zlatanović <i>Odlučivanje sa aspekta upravljačke strukture u zdravstvenim ustanovama</i> ...	37
Karel Turza, Vida Jeremić <i>Ima li medicinskoetičke aritmetike?</i>	49
Sandra Radenović <i>Individualizacija medicine i učešće pacijenta u odlučivanju</i>	59
Marta Sjeničić <i>Učešće pacijenta u donošenju odluka iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja</i>	75
Marko Milenković <i>Donošenje odluka u sistemu zdravstvene zaštite i zaštita prava pacijenata – dug put do pronalaženja adekvatnog institucionalnog okvira</i>	93
Jakov Radišić <i>Komiteti za medicinsku etiku i njihovi zadaci (osvrt na stanje u zemljama Evropske unije i SAD)</i>	105
Hajrija Mujović-Zornić <i>Etički komiteti kao mesta odlučivanja u zdravstvu</i>	115
Vesna Klajn-Tatić <i>Etička i pravna pitanja u vezi sa odlučivanjem o finansiranju istraživanja i razvoju lekova siročića</i>	137
Olga Jović <i>Instituciono odlučivanje o medicinskom tretmanu maloletnika</i>	153
Nataša Tomić-Petrović <i>Etika i obrazovanje za odlučivanje o zaštiti zdravlja</i>	165
Milan M. Marković <i>Osvrt na odlučivanje osoba sa mentalnim teškoćama u kontekstu zdravstvene zaštite</i>	173
Anex pozitivnih propisa Republike Srbije iz oblasti odlučivanja	183
Literatura	295